

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΝΕΦ 298: Comics και λογοτεχνία

10. Παραρτάμα του Δημοσθένη Βουτυρά και άλλες ιστορίες,

Δημήτρη Βανέλλη και Θανάση Πέτρου

Κέλη Δασκαλά-Τμήμα Φιλολογίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Κρήτης**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα ενότητας

- Το «Παραρλάμα» (1908) του Δημοσθένη Βουτυρά
- Η μεταγραφή του σε κόμικ

Σκοποί ενότητας

Στην παρούσα (και στις επόμενες δύο παραδόσεις) θα διερευνήσουμε τα εξής ζητήματα:

- 1) Πώς οι Πέτρου (εικόνα) και Βανέλλης (σενάριο) αναμετρώνται με τη έργο του Βουτυρά και κυρίως το διήγημα «Παραρλάμα», το οποίο θεωρείται το «σήμα κατατεθέν» του συγγραφέα;
- 2) Πώς και γιατί η εισαγωγή του graphic novel στην Ελλάδα, όταν συνάντησε την παλαιότερη λογοτεχνία μας, επέλεξε το έργο του πειραιώτη συγγραφέα;

«Παραρλάμα»

Το διήγημα (1908) του Δημοσθένη Βουτυρά είναι ένα αλληγορικό κείμενο που κάθε εποχή το αντιμετώπισε και το ερμήνευσε διαφορετικά. Ο τρόπος ειδικότερα που το «διάβασαν» οι δημιουργοί του graphic novel προτείνει, όπως θα δούμε, μια νέα ανάγνωση, επηρεασμένη από την εποχή μας και τον «μύθο» που ακολουθεί την φιγούρα και το έργο του συγγραφέα: **οι δημιουργοί οπτικοποιώντας τη φανταστική ιστορία του Βουτυρά προτείνουν μια νέα ερμηνεία (αξιοσημείωτο επίσης ότι το όνομα του συγγραφέα γίνεται μέρος του τίτλου του graphic novel των Πέτρου και Βανέλλη)**

Το σενάριο εστιάζει στην περιθωριοποίηση του ήρωα (προσωπική και κοινωνική).

- Στα έξι καρέ της πρώτης σελίδας:
ο μεσήλικας εργάτης, ταλαιπωρημένος, φαλακρός, αδύνατος - μάτια και χείλη (σχεδόν πάντα) κλειστά, τρεις μικρές σκούρες γραμμές που μόλις διακρίνονται πάνω στο σκαμμένο, γεμάτο ρυτίδες, πρόσωπο- παρουσιάζεται απομονωμένος ακόμα και στην ταβέρνα όπου συχνάζουν οι εργάτες και διασκεδάζουν μετά τη δουλειά.
- Οι πληροφορίες στις πρώτες παραγράφους του διηγήματος για τις «αναμνήσεις» του Φάρμα απουσιάζουν.

«Ο άνθρωπος της ρόδας και του κρασιού»

Η επανάληψη στο κείμενο φράσεων που σχετίζονται με την εργασία του Φάρμα, «το γύρισμα της ρόδας», όπως: «όλα τα άλλα τα είχε φάει το γύρισμα της ρόδας και έπειτα το κρασί»,/ το παραμιλητό, όταν ήταν μεθυσμένος, «σαν να μιλούσε τη γλώσσα της ρόδας»,/ «ο άνθρωπος της ρόδας και του κρασιού» ακούει την ιστορία της Γραφής, ξυπνά από τον λήθαργο, και ο αφηγητής σχολιάζει «ήταν το μόνο, που μπόρεσε να χαραχθεί στο νου του μαζί με τους κράτους της ρόδας»,/ όλες αυτές οι φράσεις δεν περιγράφουν απλώς τον ήρωα, ούτε αποδίδουν συμβολικά την μονότονη κυκλικότητα του βίου. **Επιτελούν μια σημαντικότερη λειτουργία στο διήγημα, συνδέουν το κροτάλισμα της ρόδας με την χωρίς νόημα λέξη-φόβητρο, που θα σκεφτεί ο ήρωας. Όλες αυτές οι συνδηλώσεις δεν υπάρχουν στο κόμικς.**

Κείμενο και εικόνα επικεντρώνονται στην αρχή στο πώς η εργασία οδηγεί τον ήρωα στον αλκοολισμό

«Ο Φάρμας δούλευε όλη τη μέρα στη ρόδα», διαβάζουμε στο πρώτο καρέ, και βλέπουμε τον ήρωα που τρεκλίζει επιστρέφοντας, ενώ γύρω τα κτίρια παραμορφωμένα, χάνουν το αυστηρό γεωμετρικό τους σχήμα, καμπυλώνουν, γέρνουν προς το κέντρο, τον καλύπτουν, σαν να τον πνίγουν:

Το «ψυχεδελικό» καρτέ

1) Οπτική του μεθυσμένου Φάρμα για την άθλια ζωή του (πλάνο τραβηγμένο με ευρυγώνιο φακό).

2) Τέχνασμα που στο λογοτεχνικό κείμενο επιτυγχάνεται με τη χρήση του ελεύθερου πλάγιου λόγου («Αλλά τι ήθελε να θυμάται;»).

Επόμενα καρέ της πρώτης σελίδας (σ. 9)

Ο άβουλος Φάρμας, ριγμένος στο κρεβάτι, μόνο με τα εσώρουχα και τα πόδια ανοικτά, εξακολουθεί να πίνει –σκηνή που επίσης δεν υπάρχει στον Βουτυρά.

Πώς παρουσιάζεται η αδιαφορία του ήρωα για τις γυναίκες;

Σε αυτό το σημείο, οι δημιουργοί επιλέγουν να φωτίσουν την αδιαφορία του ήρωα για το άλλο φύλλο, επεκτείνοντας μια αναφορά του διηγήματος. Ο Βουτυράς γράφει: «Καμιά φορά ο Φάρμας παρατηρούσε στον δρόμο καμιά γυναίκα να περνά». Στο κόμικ βλέπουμε τον πρωταγωνιστή να κοιτάζει, από το θολό τζάμι του εργοστασίου, μια γυναικεία φιγούρα, και έναν άλλο τεχνίτη να τον πειράζει: «Τι έγινε ρε Φάρμα; Σου σηκώνεται ακόμα; Είχες ξεχάσει πώς είναι, έτσι;». **Με αφορμή το παραπάνω επεισόδιο, τονίζεται πώς ο Φάρμας προτιμά να μένει σιωπηλός, πως το «μόνο ανθρώπινο» που νιώθει είναι μίσος (όπως και στο διήγημα) και πως ποτέ κανείς δεν τον είδε να χαμογελά.**

Η δεύτερη σελίδα του κόμικ αφιερώνεται στο επεισόδιο της Γραφής (σ. 10).

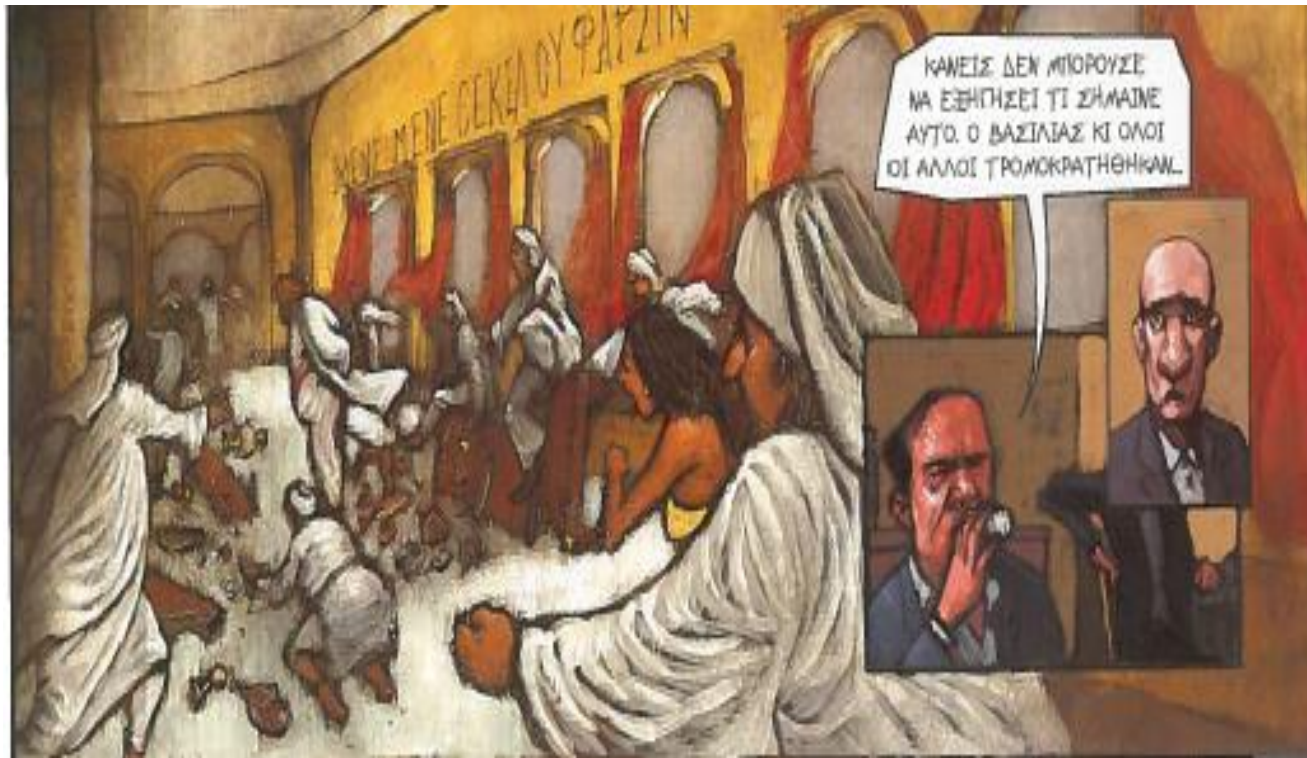
Τέσσερα καρέ, το πρώτο, το πιο μεγάλο (καταλαμβάνει τη μισή σελίδα), παρουσιάζει το συμπόσιο:

Συγκλίσεις και αποκλίσεις

Μια ημίγυμνη καλλίγραμμη γυναίκα χορεύει λάγνα, γύρω της ξεφαντώνουν ο άπιστος Βαλτάσαρ και οι «δικοί του», όπως διαβάζουμε, όταν ο Βουτυράς έγραφε έναν αιώνα νωρίτερα «στον Βασιλέα και όλους τους άλλους του συμποσίου», χωρίς καμία αναφορά σε γυναικεία φιγούρα ή στο τι συμβαίνει στο συμπόσιο, πριν εμφανιστεί το θεόπεμπτο χέρι, γράψει την γνωστή φράση που τρομοκρατεί, και κατόπιν περάσουμε στη γνωστότερη αντίδραση του Φάρμα. Γράφει ο Βουτυράς: «Αυτά τα άκουσε με προσοχή μεγάλη ανοίγοντας τα μάτια του τρομαχτικά».

Παρουσιάζεται για πρώτη φορά ο έκπληκτος ήρωας με τα μάτια ορθάνοικτα (σ. 10).

Στις επόμενες σελίδες το κόμικ ακολουθεί πιστά σχεδόν το διήγημα.

Ο Φάρμας καταστρώνει το σχέδιο του, φθάνει νύχτα στο εργοστάσιο, ανεβαίνει στην «ψωριασμένη ελιά», μέσα στο σκοτεινό γραφείο γράφει στον τοίχο με κάρβουνο και κεφαλαία ΠΑΡΑΡΛΑΜΑ, και διαβάζουμε τη πανομοιότυπη φράση-σκέψη του ήρωα στο διήγημα: «Είχε βγάλει τη λέξη απ' το μυαλό του. Του φαινόταν πως έλεγε κάτι κακό».

Χαρακτηριστική η σκηνοθεσία της τρίτης σελίδας για να αποδώσουν οι δημιουργοί το πέρασμα του Φάρμα από την παθητική του στάση στη δράση (σ. 11)

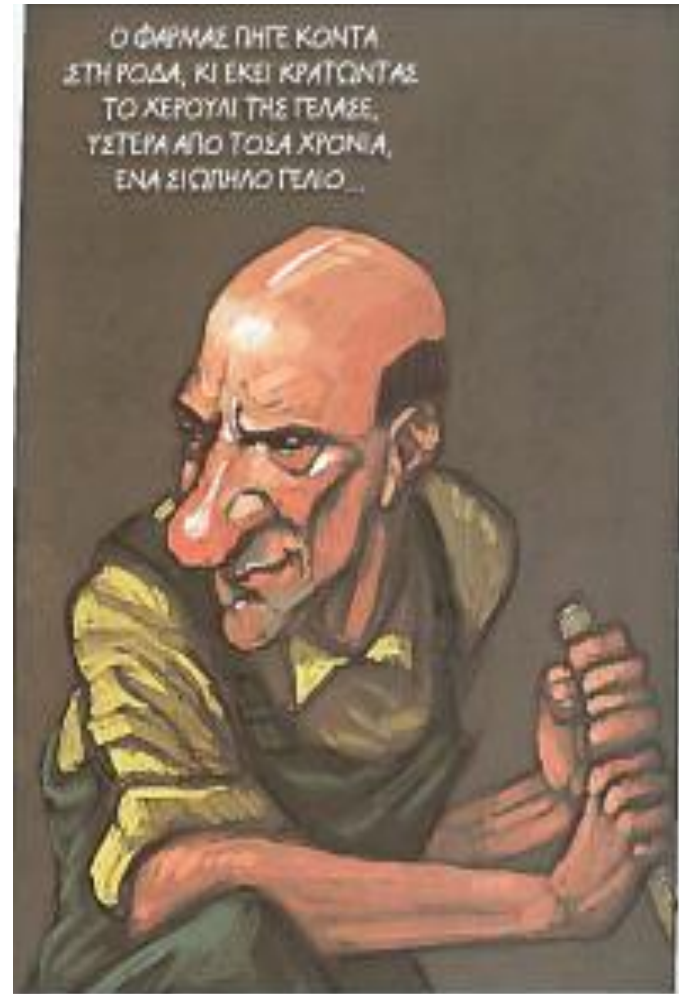
Στις δύο τελευταίες σελίδες, περισσότερα ακόμα καρτέ, μικρότερου μεγέθους:

Η αφήγηση αποκτά γρηγορότερο ρυθμό, το ένα γεγονός διαδέχεται το άλλο: η έκπληξη του εργοστασιάρχη και των τεχνιτών, η δεύτερη απόπειρα του Φάρμα, αυτή τη φορά με κόκκινη μπογιά (σ. 12), ο τρόμος ζωγραφισμένος στα πρόσωπα όλων, το τρίτο χτύπημα του πρωταγωνιστή, η παράνοια.

Το τελευταίο καρέ ζουμάρει στο πρόσωπο του Φάρμα

Ο ήρωας μπροστά στη ρόδα, χωρίς να την κοιτά, παρακολουθεί τους φοβισμένους τεχνίτες και γελά χαιρέκακα «ύστερα από τόσα χρόνια ένα σιωπηλό γέλιο...» (σ. 13)

Τα πρώτα συμπεράσματα

- 1) Ο Βανέλλης συμπυκνώνει το κείμενο, υπογραμμίζοντας τις ανατροπές και τις κορυφώσεις της αφήγησης του Βουτυρά.
- 2) Ο Πέτρου αποδίδει με έμφαση στην λεπτομέρεια την εποχή, τη σκηνογραφία, τους χώρους που κινείται ο Φάρμας στη μικροαστική συνοικία, στις αρχές του προηγούμενου αιώνα. Στην αρχή, εξάλλου, κάθε ιστορίας ο αναγνώστης πληροφορείται τον ακριβή χρόνο δημοσίευσης. Εδώ 1908.
- 3) Δεν είναι λίγες, όπως είδαμε μόλις, οι στιγμές που το κόμικ ανοίγει την ιστορία στο σήμερα. Πώς;

Τα πρώτα συμπεράσματα

- Ενσωματώνοντας εκφράσεις οικείες στο σύγχρονο κοινό
- Προβάλλοντας τα πάθη (όχι μόνο το μίσος του πρωταγωνιστή, αλλά και έναν έντονο ερωτισμό)
- Δημιουργώντας συνειρμούς που ανταποκρίνονται στις πολιτισμικές αναπαραστάσεις του σύγχρονου αναγνώστη: για παράδειγμα, η εικόνα του αποξενωμένου υποκειμένου, που τρεκλίζει μέσα σε μια πόλη εχθρική, έτοιμη να τον καταπιεί (θυμίζει τον πιο γνωστό μεθύστακα του ελληνικού κινηματογράφου τον Ορέστη Μακρή στην ταινία του Τζαβέλα *Μεθύστακας* 1950, ή τα παραμορφωμένα σπίτια της συνοικίας όπου περιπλανάται ο Φάρμας, τα οποία θυμίζουν την Casa Batlló του Γκαουντί).

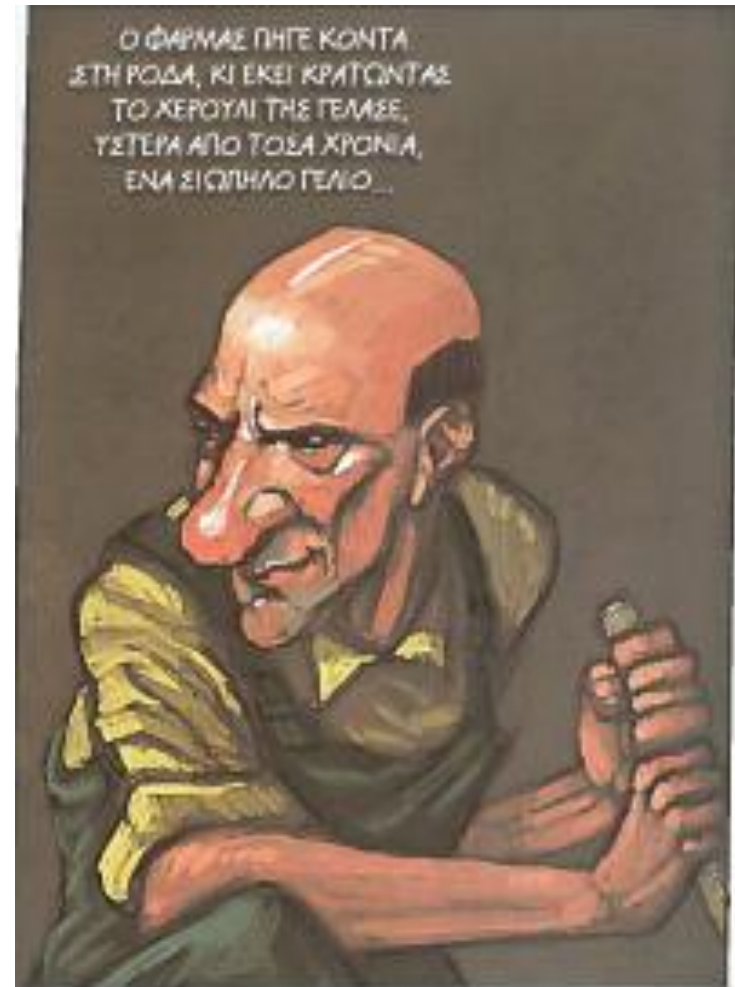
Τα χρώματα

- Ψυχρά χρώματα (*σκούρο πράσινο, μπλε, μώβ, γκρίζο*) κυριαρχούν στην απόδοση της εξωτερικής νυχτερινής σκηνογραφίας, στα ρούχα, τονίζοντας την απόσταση που χωρίζει τους ανθρώπους από τον ίδιο τους τον εαυτό και το πλαίσιο όπου ζουν και κινούνται σαν ανδρείκελα. **Απόσταση που στην περίπτωση του Φάρμα μεταφράζεται σε μίσος.**
- Από την άλλη συμπληρωματικά λειτουργούν τα θερμά χρώματα (*φωτεινό κίτρινο και κόκκινο στην σκηνή του συμποσίου, ο θολός κίτρινος ήλιος που διαπερνά τα σκονισμένα παράθυρα του εργοστασίου, οι αποχρώσεις του καφέ στο ταβερνείο όπου συχνάζουν οι εργάτες, η ώχρα στο δωμάτιο όπου συλλαμβάνει ο ήρωας το σχέδιο της εκδίκησης*). **Θερμά και γήινα χρώματα που κάνουν τον Φάρμα και τον κόσμο του περιθωρίου συμπαθητικούς στον αναγνώστη.**

Το τελευταίο καρτέ

Το πιο αξιοπρόσεχτο ωστόσο σημείο του κόμικ είναι το τελευταίο καρτέ: ζουμ στο φωτεινό πρόσωπο του Φάρμα, ο οποίος κοιτά λοξά τους τρομοκρατημένους τεχνίτες και γελά χαιρέκακα. Στο διήγημα όμως ο Βουτυράς σημειώνει πώς ο ήρωας τραβιέται γρήγορα από το τρομοκρατημένο πλήθος και επιστρέφει στη ρόδα του: «κι εκεί, κρατώντας το χερούλι της γέλασε, ύστερα από τόσα χρόνια, ένα σιωπηλό γέλιο!..».

Ο αναγεννημένος εργάτης (σ. 9 και 13)

Ο «αγιοποιημένος» Φάρμας

Η εικόνα τονίζει την αλλαγή. Στο τέλος κυριαρχεί το **χαιρέκακο, απειλητικό βλέμμα και χαμόγελο του συνειδητοποιημένου πια Φάρμα**. Την ίδια ώρα φως πέφτει από ψηλά πάνω στο πρόσωπο του ήρωα, χαρίζοντας μια αλλιώςτική έκφραση στο κουρασμένο, ρυτιδιασμένο πρόσωπο, όπου μάτια και χείλη μέχρι εκείνη τη στιγμή σχεδιάζονταν, σχεδόν πάντα, ερμητικά κλειστά (αξίζει να αντιπαραβάλλει κανείς το τελευταίο καρέ της πρώτης σελίδας με το τελευταίο του κόμικς).

Ο σκοτεινός άβουλος Φάρμας στην αρχή μπροστά στη ρόδα την κοιτά με μάτια κόκκινα από το αλκοόλ, και ο αναγεννημένος, λουσμένος στο φως της αυτογνωσίας, Φάρμας στο τέλος, έχει στρέψει τα νώτα στη ρόδα).

Το φως καθαγιάζει τον ήρωα που επαναστάτησε, την ώρα που ο Βουτυράς τονίζει μάλλον το αντίθετο.

- *Ο αναγνώστης του διηγήματος δεν έχει καμιά στιγμή (ούτε στο τέλος) την αίσθηση πως η πράξη του Φάρμα αλλάζει τη ζωή του ήρωα ή τον κόσμο γύρω του. Ενώ στο κόμικ ο πρωταγωνιστής κατακτά την αυτογνωσία και εξιδανικεύεται.*
- Η «αγιοποίηση» του εκδικητικού Φάρμα ανατρέπει το μοιρολατρικό τέλος του Βουτυρά, προσωποποιεί την αντίδραση απέναντι στην σκληρή πραγματικότητα, που ρίχνει τους ανθρώπους στο περιθώριο, στην εξαθλίωση, γεμίζοντας τις καρδιές τους με μίσος.
- **Και, όμως αυτοί οι απόκληροι, άβουλες υπάρξεις-φαντάσματα σαν τον Φάρμα, μεταμορφώνονται, εξεγείρονται, σαρκάζοντας τις προκαταλήψεις, τα στερεότυπα, τους φόβους της κοινωνίας.**

Τέλος Ενότητας

Το «Παραρλάμα» του Δημοσθένη Βουτυρά: από το λογοτεχνικό κείμενο στο κόμικ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

